

ש"י עגנון

מאת י. זמורה

א

„דיברה תורה — בלשון בני־אדם“; ואם תורה, שהיא מפי שמים, — כך, ספרות, שהיא מפי בני־אדם, — לא כל שכן. ועלי־כן — אם ראית סופר, שלשונו מורכבת יתר מן המידה השכיחה, שהיא מסוגנת ומסולסלת באופן הנראה כמופרז — חקור ודרוש לשורש הענין ורק אם יש טעם והסבר המתקבלים על הדעת — תסכים ולא תקפיד עמו, אלא, אדרבא, — תחשיבו ואף תוקירו.

* * *

סגנונו של ש"י עגנון בסיפוריו, שהוא סגנון שלא כרגיל אצל סופרים בזמנו, סגנון של כלל דווקא, ולא של יחיד — מה כוונה היתה לו לסופר בנקטו סגנון זה?

הדבר ברור ומוסבר: המספר רצה לצרף לתיאור הנפשות הפועלות, שהיו מיוחדות במינן — השייכות למעמד חברתי מסויים במקום מסויים, — גם את צביון־הדיבור שלהם, שהם סיגלו לעצמם לאחר זמן ממושך ובתוקף תנאי־חיים קבועים והולכים; הוא רצה לשמור על ה„ניגון“ המלווה את חייהם ואת שיחותיהם, לספר לא רק עליהם, אלא לתת את כל ה„אווירה“, — כדי שהדיוקן יהיה מלא ושלם.

ואמנם, — הקורא אשר קרא, או קורא, את סיפוריו של ש"י עגנון, הגדולים כקטנים, המספרים בלמדנים, בחסידים, בני גליציה, בני בוצ'אץ וסביבתה בעיקר — לא יוכל לתאר כלל, שסיפורים אלה, תכנים אלה, מאורעות אלה — אפשר לספרם בלשון אחרת או בסגנון אחר מאלה שבהם סיפר ש"י עגנון. הצורה והתוכן — מזוגים זה בזה, והם מוסיפים ולא גורעים חלילה, מרושם הסיפורים ממהותם ומטעמם־כמו.

התוכן — מצדיק את הצורה, והצורה מצדיקה את התוכן, אדרבא, סגנון מיוחד זה, הוא המוכיח הוכחה נמלצת, כי אכן כל המסופר זה נאמן, טבעי ואורגני; הוא הנותן, כי פרשת־חיים זו שש"י עגנון פורש לפנינו — אבטנטית, חיה וקיימת, לא רק במקום חיותה, אלא גם בספוריו של האמן.

ואולם, — לאחר־זמן, שעה שש"י עגנון החל מספר על „נוף“ אחר, על חיים שונים מאלה אשר בגולה, על החיים שבישראל, והנפשות הפועלות — לא עוד „למדנים“, לא עוד באי בתי־כנסיות, ולא „חסידים“, אלא — פקידים, סופרים, פועלים — „חלוצים“ בארץ־ישראל, — נתברר לנו, כי סגנונו — לא היה רק סגנונו של כלל, אלא סגנון־היחיד שלו, סגנון־היחוד שבו; יש, כמובן, הבדל ושינוי כל־שהוא בסגנון סיפוריו החדשים, יש גוון־בן־גוון אחר, — אבל העיקר נשאר, הנעימה היא אותה נעימה עצמה.

כלומר: התברר עד תכלית, — כי הסגנון, שנראה כסגנון של כלל — סגנון ש"י עגנון הוא חלק מכוונת-היוצר, ואם לא טבע-ראשון, הרי זה אצלו — טבע-שני שהפך לטבע-ראשון.

דומה כאילו זו האווירה של המספר, שאינו יכול לספר בלי לצרף גם אותה אל הסיפורים.

אפילו כשש"י עגנון מספר על בלק, הכלב הירושלמי, אין להעלות על הדעת, כי על כל זה אפשר לספר אחרת מאשר בסגנון זה, שש"י עגנון סיפר עליו.

הנה אומר: — סגנון זה ולשון זו — חלק אורגני ובלתי-נפרד הוא מכוונת-היוצר ומיכולתו האמנותית של מספר זה.

ב

ש"י עגנון — מספר הומוריסטי הוא; על תכונה זו שביצירתו עמדו במידה לא מספיקה; כי לא בדרך-אגב, ולא כלאחר-יד יש לדבר על ההומור שבסיפוריו; לא תכונה נוספת היא לו, אלא עיקר מן העיקרים, יסוד מיסודותיו מהותי-כמו; ולא על הומור שבסיפוריו צריך לדבר, אלא בפירוש על ש"י עגנון המספר ההומוריסטי; כי זו כוונה מכוונותיו הראשיות: לתת רא-עקוס בידי הנפשות-הפועלות שלו.

כלומר: ש"י עגנון אינו רק אפיקן, לא רק בונה פריסקה אדירה של חיים מסויימים, אלא הוא דן ושופט את החיים האלה, בוחנם ובודקם, מבקר אותם, וכונתו — לתנך ולאלף, לעקור-מן-השורש תכונות וסגולות ולהקנות תכונות וסגולות, הכל לפי הענין; וגם בכך יש לראות בש"י עגנון איש המסורת; כל כתיבה אינה ראוייה לשמה אם אין בה — מוסר-הגשכל.

ולא רק תכניו — הומוריסטיים מובהקים, אלא שגם סגנונו המיוחד, מלכתחילה, יש בו משום הומור, הומור באמצעים של "חיקוי" לשון הדוברים, מעין שחקנות, רחמנא ליצלן, — לא בגלוי ולא על במת-משחק, אלא בחשאי, — בעדינות, ממש באצילות, בדרך של חיקוי תנועות, של חיקוי קול, — בשירתוט קל, קל שבקלים, והיא היא דווקא תכונתו הטובה של ההומור.

"ש"י עגנון — מספר הומוריסטי", — זה שמו וזה תכנו של ספר, שמן הדין כי יכתב עוד על-ידי מבקר בעל טעם, שיהיה גם חוקר חכם ומעמיק.

ג

אלה הכותבים ומכריזים על ש"י עגנון כעל סופר-דתי דווקא — עשויים להטעות קוראים, אשר יהיו טוברים, כי האיש הוא מעין סופר המתכוון לעשות נפשות לדת ישראל.

אמנם, ש"י עגנון — מספר דתי הוא, ומוטב ונכון יותר לנסח ולומר — מספר של הדת; ואין כמוהו מספר ואמן, שהציב יד מכוח אמנותו האפית דווקא, — למנהגי ישראל, לבתי-כנסיות, לתפילות, ללומדות, — אלא שהוא בעיקרו מספר ככל המספרים — הוא מספר על חיי אדם באשר הוא אדם; הוא בפירוש מפורש מספר של יצרים, יצרים רעים כיצרים טובים.

כמעט על כל יצירי-אדם מספר ש"י עגנון; את כולם ראה ובכולם הבחין כאשר הבחין, אבל על ארבעה מהם סובבת הולכת יצירתו הספורית. הלא הם: א) יצר השליטה — על יצירי הקטנים יותר; ההתנשאות וההתנצחות. שאתה מוצא עליו בכל סיפורי ש"י עגנון, החל מ"הכנסת כלה" כישראל-שלמה ועד אחרון הספורים, הגדולים והקטנים, וזה עיקרו של העסקן (עסקינסון וכו'). זה עיקרו של "ספר המדינה".

ב) יצר המין, או יצר האהבה, שש"י עגנון נתן לו ביטוי בסולם גבוה ורב-שליבים, ואף קבע לו ספר שלם שקראו בשם "ספורי אהבים", ובעיקר בספרו "שבועת אמונים", שהוא ספר אהבה יהודי מקורי, והוא סיפור, מעין רומן-זוטא למופת.

ג) יצר האכילה, שש"י עגנון מעלה אותו לדרגה מכובדת, שיש לתת את הדעת עליו, והוא מצוי, בצורה זו או אחרת, בכל סיפור כמעט, ואתה מוצא בקיאות רבה במאכלות, בחדר המבשלים, במערכת כלי בית; והדברים מסופרים בחיזיונות וגם באירוניה, כדרכו של האמן.

ד) יצר-הספר, או יצר-הלימוד-והעיון, שהוא יצר, שרק ש"י עגנון הבחין בו, שהוא יצר יהודי מיוחד, והקדיש לו עמודים רבים וראויים להתכבד, ואף קבע לו סיפור שלם בשם "ש"ס של בית זקני ז"ל".

* * *

ולבסוף, הערה קצרה:

חבל שאין הרבה פרסי-נובל בעולם, שאם כן — היו מתרבים והולכים הקודאים ושומעי-ההרצאות, ואילו המבקרים והמרצים היו מתעשרים גם הם, כלומר מקבלים מעין פרס-נובל, ולו פרס זוטא, וגם זו לטובה.